

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ
ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ ⁽¹⁾.

ΚΥΡΙΟΙ,

Προετιθέμην τὸ κατ' ἀρχὰς νὰ ποιήσω ἑναρξιν, ὅπως συν-
ήθως, τοῦ μαθήματός μου διὰ γενικῆς τινος πραγματείας ἐπὶ
τοῦ περὶ οὗ ἀσχολούμεθα ἀντικειμένου. Ἰδιαίτεροι δέ τινες
σκέψεις, ἃς ἀφίνω εἰς τὴν ὑμετέραν κρίσιν, μὲ καλοῦσι νὰ
πραγματευθῶ σήμερον γενικώτερον περὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλ-
ληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων περι-
πετειῶν αὐτῆς καθόσον ἤδη πλέον ἢ ποτὲ τὰ ζητήματα τὰ
ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν ταύτην ἀπασχολοῦσι τὴν κοινὴν
ἐνταῦθα προσοχήν. Οὐ πρὸ πολλοῦ ἡ γενναιοφρῶν προκήρυξις
φιλέλληνός τινος, τοῦ Κ. Ἐῖχτάλ, καὶ σοφοῦ τινος Ἀθηναίου,
τοῦ Κ. Ῥενιέρη, ἐκάλει τοὺς Ἑλληνιστὰς καὶ τοὺς πολιτικοὺς
τῆς Δύσεως ἄνδρας ἵνα δράξωσι καὶ μεταχειρισθῶσιν ὡς ὄρ-
γανον πολιτισμοῦ πάντων τῶν οἰκούντων τὰ παράλια τῆς Με-
σογείου λαῶν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν τὴν καλουμένην καὶ

(1) Παράδοσις τοῦ Κ. Ἐγγερ, μέλους τοῦ Ἰνστιτούτου, ἐν τῇ φιλολο-
γικῇ Σχολῇ τῶν Παρισίων κατὰ τὸ 1864. Μετάφρασις Χ. Μ. ἐπιθεωρηθεῖσα
παρὰ τοῦ Κ. Ἐγγερ.

γραφομένην ὑπὸ τῆς ἐκλεκτῆς κοινωνίας τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος. Ὅπως ἐπισπεύσωσι τὴν ἐπιμιξίαν ταύτην τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως οἱ δύο συγγραφεῖς ἐζήτουν νὰ ἀντικατασταθῇ ταχέως ἢ ἐν τοῖς σχολείοις ἡμῶν ἀπὸ τριῶν σχεδὸν αἰώνων μόνῃ παραδεδεγμένη προφορᾷ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης διὰ τῆς ἀνατολικῆς προφορᾶς αὐτῆς. Ὁ δὲ ὑπουργὸς τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, ἐπιλαβόμενος τούτου ἔνεκα τοῦ σπουδαίου τούτου ζητήματος, ὑπέβαλεν αὐτὸ εἰς τὴν ἀρμοδίαν ἀκαδημίαν, ἣτις, καίτοι ἀναγνωρίζουσα τὰς κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν δυσχερείας τῆς τοιαύτης μεταρρυθμίσεως, συνωμολόγησε τὸ ὀρθὸν αὐτῆς. Ἐν δὲ τῶν ἐπιχειρημάτων, δι' ὧν οἱ Ἕλληνες ὑπεστήριξαν πάντοτε τὰς ἐπιμόνους αἰτήσεις τὰς σήμερον ἀνανεομένας εἶναι ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα δὲν εἶναι γλῶσσα νεκρὰ, ἀλλ' ὅτι ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ συνδέεται ἀμέσως μετὰ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος. Ὅπωςδὴποτε, διατείνονται ὅτι ἐὰν ἡ βαρβαρότης διέφθειρε τὸ καλὸν ἰδίωμα τῶν ἀρχαίων, τοῦτο ἐγένετο ἀπὸ τῆς εἰσβολῆς τῶν Τούρκων· ὥστε οὕτω πως αἱ κλασικαὶ παραδόσεις σχεδὸν τεσσάρων μόνον αἰώνων ὑπέστησαν διακοπὴν· διὸ εὐκόλως δύναται νὰ ἀναδεθῇ σήμερον ἡ ἄλυσις. Αὕτη ἐστὶ, κύριοι, ἡ δοξασία, ἡ ἐν τῇ τελευταίᾳ διακηρύξει τοῦ Κ. Ρενιέρη· εὐρίσκεται δὲ προσέτι ἐν τινι περὶ τῆς Ἑλληνικῆς προφορᾶς πραγματείᾳ, ἣν νέος Ἕλλην Κερκυραῖος ὁ Κ. Ἀναστάσιος Λούντζης πρό τινων μηνῶν ἐξέδωκεν ἐν Βερολίνῳ.

Ἡ δοξασία αὕτη εἶναι ἀξία ἐξετάσεως, καὶ ὁ Πλούταρχος πρόκειται παράδειγμα προσφορώτατον, καθὼ συγγραφεὺς αἰῶνος, ὅστις νομίζεται κοινῶς αἰὼν τῆς παρακμῆς, τῆς παρακμῆς, ἣτις εἶναι λέξις εὐκόλος, ἥς ὅμως πρέπει νὰ ἔχωμεν ἀκριβῆ ἔννοιαν. Ἐν γένει εἶναι ὠφέλιμον νὰ ἐπέχωμεν ἐν τῇ μακρᾷ ὁδῷ τῆς ἱστορίας, ὅπως δυνηθῶμεν νὰ κρίνωμεν καὶ τὸ

τελεσθὲν ἔργον, καὶ ἐκεῖνο, ὅπερ ὑπολείπεται. Πρέπει νὰ λάβωμεν πυξίδα τινὰ, οὕτως εἰπεῖν, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀπείρων προσώπων καὶ γεγονότων, ἅπερ παρουσιάζει ἡ πλουσία αὕτη, καίτοι πολλὰς παθοῦσα ἀπωλείας, φιλολογία. Μεμακρυσμένος λίαν τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν διέλαμψαν οἱ Ἀττικοί, καὶ κατὰ τινα ἔτη ἀρχαιότερος ἐκείνης, καθ' ἣν ἡ γλαφυρότης τῆς γλώσσης ἐπανῆλθε μετὰ τῶν λεγομένων Ἀττικιστῶν, οἷος ὁ Λουκιανός, συγγραφεὺς ἔξοχος, καίτοι μὴ ὀρθολεκτῶν, εἰς οὐδεμίαν ἀνήκων σχολήν, ἀλλὰ βοηθῶν ἡμᾶς εἰς κατανόησιν πασῶν, ὁ Πλούταρχος πρόκειται ὁ φυσικὸς ἡμῶν ὁδηγὸς ἐν τῇ γενικῇ σπουδῇ τῶν διὰ μέσου τῶν αἰώνων περιπετειῶν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἄλλως τε ἡ ἱστορία τῶν γλωσσῶν ἐκτῆσατο ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις μέθοδον καὶ ὄργανα τοσοῦτον ἀκριβῆ, ὥστε δυνάμεθα δι' αὐτῶν νὰ λύσωμεν μετὰ πλείονος σαφηνείας ζητήματά τινα, περὶ ὧν διστάζουσιν ἢ πλανῶνται οἱ πρὸ ἡμῶν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ διδάσκαλοι.

Καὶ ἐν πρώτοις λάβωμεν ὡς ἀρχὴν θεμελιώδη τὴν οὐσιώδη διαφορὰν τοῦ λεξικοῦ καὶ τῆς γραμματικῆς μιᾶς γλώσσης. Ἡ μὲν ἀρχαία γλωσσολογία μόνον περὶ τῶν λέξεων καὶ τῶν ῥιζῶν ἐποιεῖτο λόγον· ἡ νεωτέρα ὅμως ἐν τῇ συγκρίσει δύο γλωσσῶν τὴν αὐτὴν, ἂν μὴ πλείονα, σπουδαιότητα εἰς τοὺς γραμματικούς ἀποδίδει τύπους ὅσων καὶ εἰς τὰς λέξεις. Τούτου τεθέντος, ἐξετάσωμεν τί ἐννοοῦμεν λέγοντες « βαρβαρότης τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς, » καὶ ποίας ἐλπίδας ἔχομεν περὶ τῆς ἐπανόδου αὐτῆς εἰς τοὺς τύπους τῆς ἀρχαίας γλώσσης.

Καὶ ὅτι μὲν ὡς πρὸς τὰς λέξεις ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ ταυτίζεται κατ' οὐσίαν τῇ ἀρχαίᾳ οὐδεὶς ὁ ἀμφιβάλλων. Ὀλίγον οὐσιῶδες εἶναι ἂν παρεδέξατο ἡ ὑπέστη ἐξ ἀρχῆς πολλῶν Λατινικῶν λέξεων τὴν παρείσφρησιν, εἴτα δὲ καὶ κατὰ τὸν με-

σαιῶνα πλείστων ἄλλων εἰσαχθεισῶν εἴτε διὰ τῶν Ὀθωμανῶν εἴτε διὰ τῶν χριστιανῶν κατακτητῶν, οἵτινες ἐπὶ μακρὸν διέμειναν ἢ καὶ διαμένουσιν εἰσέτι ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Μόνον ὅταν ὥσιν ἄλλεπᾶλληλοι, αἱ ἀναμίξεις αὗται ἐξαλείφουσι τὴν πρωτοτυπίαν γλώσσης τινός. Ἡ ἡμετέρα γλῶσσα καθ' ἐκάστην ὑφίσταται ἀναμίξεις τοιαύτας, καὶ ἐν τούτοις οὐδόλως τῇ ἀληθείᾳ ἀλλοιοῦται ἡ ἐθνικὴ αὐτῆς μορφή. Πάντοτε ὅσάκις ἀνακάλυψις τις ἢ ἐν τῇ βιομηχανίᾳ ἢ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ μεταφέρει παρ' ἡμῖν ἐκ τῆς ἄλλοδαπῆς προϊόν τι ἢ νέαν τινὰ μέθοδον, παραλαμβάνομεν αὐτὴν μεθ' ἧς ἔδωκαν αὐτῇ οἱ ἐφευρεταὶ ὀνομασίας. Ἀμοιβαίως δὲ καὶ αἱ ξέναι γλῶσσαι παραλαμβάνουσι λέξεις ἐκ τῆς ἡμετέρας, καὶ οὐδὲν τὸ ἄτοπον τὸ πηγάζον ἐκ τῆς ἐλευθέρως αὐτῆς ἀνταλλαγῆς ἰδεῶν καὶ λέξεων. Ἐπομένως ὀλίγην ἔχει ἐπὶ τέλους σημασίαν ἂν οἱ Ἕλληνες κατορθώσωσι σήμερον νὰ ἐξοβελίσωσι μᾶλλον ἢ ἥττον ἐντελῶς πάσας τὰς λέξεις ὧν ἡ ἐν τῇ γλώσσῃ αὐτῶν παρείσφρησις τοῖς ὑπομιμνήσκει τὴν ἀρχαίαν τῶν Ἰταλῶν καὶ Γάλλων, ἢ τὴν πρόσφατον τῶν Τούρκων δεσποτείαν. Ὅ, τι συμφέρει νὰ μάθωμεν εἶναι, ἂν αἱ διαιρέσεις, αἱ ἀρχαί, οἱ τύποι τῆς γραμματικῆς αὐτῶν διακρίνουσιν ἀκριβῶς τὴν ἐνεστῶσαν ἀπὸ τῆς ἀρχαίας γλώσσης. Περὶ τούτου δὲ λίαν ἀληθὲς ἡ πρὸ ἑκατὸν πενήκοντα ἐτῶν ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Λάγγ (Ἀλτόρφη, 1707) ἐκφρασθεῖσα γνώμη, δηλ. ὅτι ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ ἔχει πρὸς τὴν ἀρχαίαν, καίτοι πλησιάζουσα πρὸς αὐτὴν πλεῖον, ὥς ἡ Ἰταλικὴ πρὸς τὴν Λατινίδα.

Αἱ ἀποδείξεις τῆς βεβαιώσεως ταύτης δύνανται νὰ ἐκτεθῶσιν ἐν συνόψει διὰ βραχέων. Ὡς αἱ ἄλλαι νεολατινικαὶ γλῶσσαι, ἀλλὰ μόνον ὀλιγώτερον ἢ ἐκεῖναι, ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ ἠπλοποίησε τὴν κλίσιν καὶ τὴν συζυγίαν· καὶ τῶν μὲν πέντε ἀρχικῶν πτώσεων διετήρησε τέσσαρας μόνον, ἐπέχουσα οὕτως

ἐν τῷ μέσῳ τῆς προόδου, ἐν ᾗ αἱ νεολατινικαὶ γλῶσσαι τοσοῦτον προεχώρησαν, ὥστε, ἀφοῦ ἐκ τῶν ἐξ πτώσεων τῆς Λατινικῆς διετήρησαν τὸ κατ' ἀρχὰς δύο μόνον, ἐπὶ τέλους πάσας ἀπολύτως κατήργησαν. Ἐκ δὲ τῶν πέντε ἐγκλίσεων κατήργησε τὴν εὐκτικὴν καὶ τὴν ἀπαρέμφατον· ἀντὶ δὲ τῶν συνεπτυγμένων σχημάτων τῶν συνηθεστάτων ἐν τῇ κλασικῇ γλώσσῃ παρέδξατο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περιφράσεις· ἅμα δὲ καὶ τὴν σύνταξιν ἀπλουστέραν κατέστησε. Αἱ μεταξὺ τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν διαλέκτων ἀναλογίαι αὗται τοσοῦτόν εἰσιν ἐναργεῖς, ὥστε σοφός τις Γάλλος ὁ Βοναμῆς ἐνόμισεν ὅτι δύναται νὰ ἐξηγήσῃ αὐτὰς διὰ τῆς ἐπιρροῆς αὐτῆς τῆς ἐν Ἀνατολῇ Φραγκικῆς διαμονῆς, ἰδίως ὅμως τῆς ἐν τῷ δουκάτῳ τῶν Ἀθηνῶν· σφαλερὰν βεβαίως ἐκφέρων γνώμην (διότι αἱ πλεῖσται τῶν ὑπὸ τοῦ Βοναμῆ οὕτω πως ἐξηγουμένων μεταβολῶν εἶναι προγενέστεραι τοῦ 1204), ἀλλὰ γνώμην ἣτις ἀποδεικνύει τοῦλάχιστον μέχρι τίνος ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ ὑπάγεται εἰς τὸν τύπον τῶν νεολατινικῶν γλωσσῶν. Εἶναι δηλαδὴ, κύριοι, τοῦτο φαινόμενον, οὗ ἀγνοοῦμεν μὲν τὰς αἰτίας, δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ παρέλθωμεν τὸν γενικὸν χαρακτῆρα διὰ μέσου τοῦ Ἑλληνολατινικοῦ μεσαιῶνος. Αἱ μεταρρυθμίσεις, δι' ὧν ἐκ τῆς Λατινικῆς ἐπήγασαν αἱ νεολατινικαὶ γλῶσσαι, καὶ αἱ μεταβαλοῦσαι τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν εἰς τὴν νεωτέραν, σχεδὸν πᾶσαί εἰσι προγενέστεραι καὶ ἄσχετοι πρὸς τὰς ξενικὰς ἐπηρείας· ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς ὀργανικῆς ἀναπτύξεως γλώσσης ἐγκαταλειμμένης εἰς τοῦ λαοῦ τὴν θέλησιν ἐπὶ αἰῶνας, καθ' οὓς ἡ μὲν φιλολογικὴ παράδοσις ἐξασθενεῖ, ἡ δὲ γραμματικὴ πειθαρχία χαλαροῦται, οἱ δὲ διδάσκαλοι τῆς ἐκλεκτῆς γλώσσης ἀπέβαλον τὸ ἑαυτῶν κῦρος. Τότε μόνον τροποποιεῖται βαθέως ἡ γραμματικὴ γλώσσης τινός· ἀπαιτεῖται ἡ ἀταξία αὕτη κοι-

νωνίας, μὴ ἐχούσης πλέον τακτικὰ σχολεῖα, ὅπως παραχθῶσι μεταβολαὶ τοιαῦται, οἷαι λ. χ. ἡ παραδοχὴ νέων βοηθητικῶν ῥημάτων ἐν τῇ συζυγίᾳ, ὡς ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ ἐχούσῃ δύο βοηθητικὰ πλέον ἢ ἡ ἀρχαία. Φαντασθῶμεν τωόντι ὅτι καθ' ὃν χρόνον ὁ Φενελὼν συνεβούλευεν ἡμᾶς νὰ πλουτίσωμεν τὴν γλῶσσαν παραλαμβάνοντες λέξεις ἐκ τῶν Γερμανικῶν γλωσσῶν, φαντασθῶμεν, λέγω, ὅτι Γάλλος τις προσεπάθει νὰ συστήσῃ πρὸς χρῆσιν ἡμῶν βοηθητικὸν ῥῆμα παραληφθὲν ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ ἢ τοῦ Γερμανικοῦ, καὶ θὰ ἐννοήσῃ πάραυτα ποία διαφορὰ ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ δανείου εἴκοσι λέξεων χρησίμων τῇ ἐπιστήμῃ ἢ τῇ βιομηχανίᾳ καὶ τῆς ἐλαχίστης μεταβολῆς τῆς δυναμένης νὰ ἀλλοιώσῃ τὴν ὀργανικὴν ὑφὴν τῆς Γαλλικῆς φράσεως, ὅπως ἐκανόνισεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ μεσαιῶνος τοῦ λαοῦ ἢ θέλησις, ἡ μόνη δυναμένη νὰ πλάττῃ ἢ νὰ μετασκευάζῃ γλώσσας. Οὕτως ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὐδ' ἡδύνατο νὰ ᾔηται ἢ ἡ ἐπισημοτέρα συμφορὰ ἐν τῇ ἐθνικῇ ἱστορίᾳ, καθ' ἣν ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα πολλὰς ὑπέστη ἀλλοιώσεις μεταξὺ τῶν πολιτικῶν μεταβολῶν καὶ τῶν συμφορῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Οὔτε οἱ Ἄραβες, οὔτε οἱ Γάλλοι, οὔτε οἱ Τοῦρκοι τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀπαρεμφάτου ἐπήνεγκον. Ἐδέησε νὰ παρέλθωσιν αἰῶνες ἀμαθείας καὶ ἀμελείας ἵνα περιπέσῃ εἰς ἀχρηστίαν ἡ κατάληξις ἡ χαρακτηρίζουσα τὴν ἑγκλισιν ταύτην, τὴν τοσοῦτον οὐσιώδη ἐν τῇ ἀρχαίᾳ γραμματικῇ. Καὶ ἡ ἔλλειψις μάλιστα τοῦ ἀπαρεμφάτου τοσοῦτον ἐφάνη παράδοξος εἰς τινὰς σοφοὺς, οἷος ὁ σύγχρονος ἡμῖν Κ. Φωριέλ, ὥστε ἔκλιναν νὰ θεωρήσωσιν αὐτὴν οὐχὶ τοσοῦτον ὡς ἀποτέλεσμα προσφάτου διαφθορᾶς, ὅσον ὡς ἀρχικὴν ἔνδειαν, συνδέοντες οὕτω τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν μετὰ τῆς χυδαίας τῶν Πελασγῶν διαλέκτου. Ὅπως δὲ

ποτε, ὡς πρὸς τὸ εἰδικὸν τοῦτο ζήτημα, δύναται τις νὰ ἀποδείξῃ τὴν ὑπαρξιν γλώσσης δημώδους κατωτέρας καὶ παραλλήλου τῇ γλώσσῃ τῶν λογίων, οὐ μόνον κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ 1204 αἰῶνας, ἀλλ' ἐάν τις ἀναδράμῃ βαθμηδὸν καὶ μέχρι τῶν αἰώνων τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος.

Ἐνταῦθα τοῦ λόγου ὁ Κ. Ἐγγερος ἀναφέρει ὡς τεκμήρια ·

1^{ον} Χρονογράφον τινὰ τοῦ ἐννάτου αἰῶνος ·

2^{ον} Ἐπιστολὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου ·

3^{ον} Τεμάχια τοῦ Ἑλληνικοῦ κειμένου τοῦ Εὐαγγελίου, ὅπου ἀνευρίσκονται εἴτε κατὰ τὴν σύνταξιν, εἴτε κατὰ τὰς λέξεις, ὁμοιότητες ἐναργεῖς πρὸς τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν.

Δυνάμεθα μάλιστα νὰ ἀναδράμωμεν καὶ εἰς ἀνωτέραν ἐποχὴν καὶ διὰ τοῦ κειμένου βιβλίων τῆς ἐποχῆς τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, πρὸ πάντων δὲ διὰ τῶν ἐπιγραφῶν, αἵτινες διετήρησαν πολλὰς σελίδας τῶν διεφθαρμένων διαλέκτων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, νὰ καταδείξωμεν ἰδιωτισμούς τινας, οἵτινες ἐξηπλώθησαν ἐπὶ τέλους καὶ ἐγένοντο οἱ κανόνες τῆς χυδαίας διαλέκτου τῶν συγχρόνων ἡμῖν Ἑλλήνων. Παράδειγμα δὲ λίαν ἄξιον σημειώσεως ἔστω ἡ εἰς αἰς Αἰολικὴ αἰτιατικὴ τῆς πρώτης κλίσεως, ἡ ἀνευρισκομένη ἔν τε τῇ Λεσβίᾳ διαλέκτῳ τῆς ἐποχῆς τῆς Σαπφοῦς καὶ ἐν τῇ γλώσσῃ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Πρὸς δὲ τούτοις ὑπάρχουσι λέξεις ἐν τῇ Ὀμηρικῇ γλώσσῃ, ὡς τὸ ῥῆμα κάμνειν, ἔχουσαι ἐν μόνῃ τῇ κοινῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ ἣν σημασίαν ἀπαντῶμεν παρὰ Ὀμήρῳ, καὶ ἣν οὐδαμοῦ εὐρίσκομεν παρὰ τῷ Πλάτῳ καὶ τῷ Θουκυδίδῃ. Τοῦτο δὲ εἶναι ἐν τῶν ἐναργεστέρων τεκμηρίων ὅτι ἡ κοινὴ Ἑλληνικὴ διάλεκτος ἔχει τὰς ρίζας αὐτῆς ἐν τοῖς παναρχαίοις χρόνοις. Διὰ τῶν ἀντιπαραθέσεων τούτων ἐξηγεῖται πῶς ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν ἐν Ἑλλάδι μία ἢ πλείονες δημῶδεις

γλῶσσαι, ὅτε μὲν καλυπτόμεναι ὑπὸ τῆς λάμψεως τῆς φιλολογικῆς γλώσσης, ὅτε δὲ ἀναφαινόμεναι, οὕτως εἰπεῖν, εἰς τὸ φῶς καὶ εἰς τὴν δημοσιότητα ἐν τόποις καὶ χρόνοις παντάπασι στερουμένοις φιλολογίας. Συνελόντι δ' εἰπεῖν, ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ εἶναι στενὴ τῆς ἀρχαίας συγγενῆς, ἀλλὰ λίαν διάφορος αὐτῆς. Ἀδύνατον νὰ μὴ ἀναγνωρίσωμεν τὴν γραμματικὴν αὐτῆς πρωτοτυπίαν, καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἀναγνωρίζομεν αὐτήν· ἀλλὰ σήμερον εἴπερ ποτὲ οἱ Ἕλληνες τὴν καταφρονοῦσι. Πρὸ τοῦ ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνος καὶ τοῦ θριάμβου τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους οὐδὲν ἄλλο πλὴν ἀτέχνων πεζογραφιῶν παρήγαγεν ἡ νεωτέρα Ἑλληνικὴ. Μόλις ἦτο συντεταγμένη ἡ γραμματικὴ αὐτῆς ἥς τὸ πρῶτον δοκίμιον εἶναι τοῦ Σίμωνος Πόρτου τὸ σύγγραμμα, τὸ ἀφιερωθὲν μὲν τῷ 1638 εἰς τὸν καρδινάλιον Ριχελιέα, ἀνατυπωθὲν δὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ λεξιλογίου τοῦ Δουκάγγη (Du Cange).

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821 ἔδωκε βεβαίως ζωὴν τινα εἰς τὴν φιλολογίαν τῆς νεωτέρας διαλέκτου· ἡ δὲ Εὐρώπη ἔλαβεν ἐξ αὐτῆς τὴν περιέργειαν νὰ συλλέξῃ τὰ ἐλάχιστα λείψανα τῆς δημοτικῆς ποιήσεως τῶν Ἑλλήνων χωρικῶν καὶ τῶν παλληκαρίων. Ἀλλ' οὐδὲν ἡδυνήθη ἡ ἐπανάστασις αὕτη νὰ ἀναδείξῃ, οὐδὲν νὰ παραγάγῃ ἄξιον τῆς δικαίας τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος φιλοδοξίας. Ἡ Ἑλλὰς αὕτη δὲν ἀποκρύπτει ὅτι αἰσχύνεται διὰ γλῶσσαν πολλὰ φέρουσαν στίγματα δουλείας, σαλεύουσιν καὶ μεταβαλλομένην κατὰ πᾶν ἔτος καὶ κατὰ πάντα τρόπον, καὶ μὴ λαβοῦσαν παρὰ μεγαλοφυοῦς τινος συγγραφέως διαρκῆ τινα τύπον· ἐξ οὗ συμπεραίνουσιν ὅτι προτιμότερα ἢ κατάργησις τῆς δημώδους γλώσσης καὶ ἡ βαθμιαία ἀποκατάστασις τῆς ἀρχαίας.

Πρὸς τοῦτο δὲ τείνουσι προφανῶς αἱ προσπάθειαι τῶν γραμματικῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων φιλολόγων τῆς Ἀνατολῆς.

Μόνη ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ διδάσκεται ἐν ταῖς σχολαῖς τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ πεζὸς λόγος καὶ ἡ ποίησις, ἀλλὰ πρὸ πάντων ὁ πεζὸς λόγος, τείνουσι νὰ ἀναλάβωσι σμικρὸν κατὰ σμικρὸν πᾶσαν αὐτῆς τὴν μορφήν. Περὶ οὐδενὸς ἄλλου φαίνονται οἱ Ἕλληνες μεριμνῶντες ἢ πῶς νὰ εἰσαγάγωσιν ἀναλόγως τῆς πνευματικῆς δυνάμεως τοῦ πτωχοῦ λαοῦ, οἷς θέλουσι νὰ τῷ καταστήσωσιν οἰκείους νεωτερισμοὺς καὶ μὴ βιάζοντες αὐτόν.

Καὶ ὅμως, κύριοι, ὅσον εὐγενὴς καὶ ἂν ᾖ ὁ σκοπὸς τῶν ἀναμορφώσεων τούτων καὶ τῶν προσπαθειῶν, ἀμφιβάλλω ἂν οἱ ἡμέτεροι Ἕλληνες ποιῶσι τὴν καλλιτέραν χρῆσιν τῆς εὐφυΐας αὐτῶν. Θαυμάζω τὴν εὐκολίαν μεθ' ἧς τινὲς αὐτῶν ὁμιλοῦσι καὶ γράφουσι γλῶσσαν παραπλησίαν τῇ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἢ καὶ τῇ τοῦ Πλουτάρχου· μετὰ πλείστης συμπαιθείας ἀναγινώσκω ἐν τοῖς πρακτικοῖς φιλολογικοῦ τινος συλλόγου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπομνήματα καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους καταληπτὰ· ἀλλ' ἐν τούτοις, νομίζω ὅτι ὁ πατριωτισμὸς των πλανᾶται, θέλων νὰ ὑπερπηδῇσῃ οὕτω πως τοὺς αἰῶνας, καὶ νὰ παραστήσῃ ἐνώπιον ἡμῶν ὅ,τι ἡ Ἰταλία ἤθελε πράξει κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα, εἰάν ἀπεθάρρυνε τὸν Δάντην καὶ τὸν Πετράρχην, ἐξευγενίζοντας τὴν Ἰταλικὴν δι' ἀριστουργημάτων, καὶ εἰάν ἐθαύμαζε μόνους τοὺς Λατινικοὺς αὐτῶν στίχους ἢ τὸν Λατινικὸν πεζὸν λόγον. Ἄς μὴ ἀπατῶνται· τῷ ὄντι, εἰάν οἱ λόγιοι τῶν Ἑλλήνων ἐπιτύχωσι τούτου, θὰ ἴδωμεν καταργουμένην γλῶσσαν ζῶσαν καὶ νέαν, θυσιαζομένην δὲ ὑπὸ αὐτῶν ἐκείνων, οἵτινες παιδιόθεν εἶχον μάθει αὐτὴν, εἰς γλῶσσαν πρὸ αἰώνων ἤδη ὄντως νεκράν. Τὸ δὲ παράδοξον, ὅτι αὐτοὶ οὗτοι οἱ Ἕλληνες, οἱ κατακρίνοντες ἡμᾶς ὡς πλάσαντας τεχνητὴν τινα μέθοδον, ὅμως σχολαστικὴν, πρὸς προφορὰν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, θὰ καταλείψωσι γλῶσσαν ἀληθῶς δημοτικὴν ὅπως

ἀναλάβωσι τὴν χρῆσιν ἄλλης, ἥτις ζῇ ἐν ταῖς σχολαῖς μόναις καὶ ἐν τοῖς βιβλίοις.

Ἄλλ' οὐ τοῦτο μόνον. Ἡ ἀποκατάστασις αὕτη τῆς ἀρχαίας γλώσσης εἶναι κατ' ἐμὲ μᾶλλον φαινομένη ἢ πραγματική. Καὶ εὐχαριστεῖ μὲν τοὺς Ἕλληνας δι' ἀκαδημαϊκῆς τιнос εὐπρεπείας καὶ διὰ τοῦ κατ' ἐπιφάνειαν κομψοῦ αὐτῆς · κατὰ βάθος ὁμως ἡ μετατύπωσις αὕτη τῆς ἀρχαίας φράσεως, ἐν χρήσει οὕσα εἰς ἔκφρασιν ὅλως νεωτέρων ἰδεῶν, γίνεται πρόξενος ἡμῖν παρεξηγήσεων καὶ λίαν δυσαρέστων ἀνωμαλιῶν. Διότι δὲν ἀρκεῖ μόνης λέξεώς τιнос τοῦ Πολυβίου ἢ τοῦ Πλουτάρχου ἡ χρῆσις · ἀπαιτεῖται νὰ διατηρήσωσι καὶ τὴν ἔννοιαν, ἣν αὕτη ἔχει παρὰ τοῖς συγγραφεῦσι τούτοις · ἄλλως διαταράττουσι τὸ πνεῦμα ἡμῶν διὰ μεταβολῶν, ὧν οὐδεμίαν ἔχομεν γνῶσιν, καὶ αἵτινες κατὰ πᾶσαν στιγμὴν φέρουσιν ἡμᾶς εἰς ἀμηχανίαν. Ἀνοίγω ἡμερίδα τινὰ, περιοδικόν τι σύγγραμμα, φιλολογικόν τι ἡμερολόγιον, καὶ ἐν ἐκάστη σελίδι ἀπαντῶ σχήματα καὶ φράσεις μόνον κατὰ τὰς λέξεις Ἑλληνικάς · ὥστε τῷ ὄντι δικαιοῦται τὸ πνευματῶδες ἀξίωμα νεωτέρου κριτικοῦ · « Τώρα γράφουσι Γαλλιστὶ εἰς ὅλας τῆς Εὐρώπης τὰς γλώσσας. » Πανταχοῦ ὑπὸ τὰς Ἑλληνικάς λέξεις ἀνευρίσκεται ἡ Γαλλική.

Ἐκ τῶν εἰλικρινῶν κρίσεων τούτων αἵτινες δὲν ἀποκλείουσι τὴν ὑπὲρ τῆς ἀναγεννωμένης Ἑλλάδος ζωηρὰν συμπάθειάν μου, πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι οἱ νεώτεροι Ἕλληνες ὀφείλουσι νὰ παραιτήσωσι τὴν ἀναμόρφωσιν τῆς χυδαίας γλώσσης τῶν ἀμέσως προγενεστέρων αὐτῶν γενεῶν; Ἄπαγε τῆς αὐστηρότητος! Ἡ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ' αἰῶνος κατάστασις τῆς νεωτέρας γλώσσης ἀπῆτει καὶ ἐδικαίου πολλὰς κατὰ μέρος διορθώσεις. Ἡδύναντο καὶ δύνανται μάλιστα ἐμφρόνως καὶ σταθερῶς νὰ βελτιώσωσιν αὐτήν · δύνανται νὰ τὴν ἀναμορφώσωσιν.

ἀλλ' ἵκετεύω νὰ μὴ προχωρήσωσι μέχρι μεταμορφώσεως αὐτῆς. Ἐν γένει οἱ εὐφυεῖς οὗτοι κληρονόμοι τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ὑπὲρ τὸ δέον φαίνονται ἀσχολούμενοι ν' ἀναλάβωσι τὸ ἐξωτερικὸν κάλλος τῆς γλώσσης της. Ἐπιθυμῶ πρὸς τὸ συμφέρον καὶ πρὸς τιμὴν αὐτῶν νὰ ἀσχολῶνται μᾶλλον περὶ τὰς ιδέας ἢ περὶ τὰς λέξεις, περὶ τὰ πράγματα ἢ περὶ τὰς μορφάς. Μεταξὺ δὲ τῆς σχολῆς, τῆς ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πληθυνομένης, τῆς ἐπαναγωγῆς ἐν Ἑλλάδι τῶν ἐπιστημῶν καὶ γραμμάτων τὴν λατρείαν, ἐπαινῶ ἰδίως ἐκείνους οἵτινες διανοοῦνται νὰ μορφώσωσιν ἄνδρας. Ὅταν ἡ Ἑλλὰς ἐγγυμνασθῇ ἐν τῇ τακτικῇ ἐξασκήσει τῶν ἐλευθέρων θεσμῶν, ὅταν ἀνασυστήσῃ τὰς σχολὰς αὐτῆς ἐπὶ σοφίας ἀληθοῦς καὶ αὐστηράς, ἐνὶ λόγῳ, ὅταν ἀποκτήσῃ πολίτας, σοφοὺς, φιλοσόφους, θὰ ἀποκτήσῃ πάραυτα συγγραφεῖς.
